

Slovenský národopis

37.1989

1-2

Na obálke:

1. strana: *Concordantia discordantium canonum* zo začiatku 14. storočia. Písmo Q(uidam) s dvojicou snúbencov. Bratislava, Kapitulná knižnica. Foto H. Bakaljarová z publikácie A. Güntherová — J. Mišianik: *Stredoveká knižná maľba na Slovensku. Bratislava 1961*
4. strana: Mladucha z Liskovej, okr. Lipt. Mikuláš. Rekonštrukcia na folklórnom festivale v Detve r. 1987 zdôrazňuje symbolickú zeleň na odeve. Foto T. Szabó

Blok príspevkov pripravil PhDr. Milan Leščák, CSc.

HLAVNÁ REDAKTORKA

Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Viera Gašpariková, Emilia Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Antonín Robek, Peter Slavkovský, Viera Urbancová

1-2
37-1989

Slovenský národopis

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

VEDA
VYDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED
BRATISLAVA

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)

European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

SVADOBNÝ OBRAD — TRADÍCIE A SÚ-
CASNOSŤ

Úvod (Milan Leščák)	7
Jakubiková, Kornélia: K metodológii štúdia svadby	10
Komorovský, Ján: K problematike porovnávacieho štúdia slovenskej svadby	19
Mozolík, Peter: Civilný sobášny obrad na Slovensku a jeho vývin	26
Feglová, Viera: Funkcia priestoru pri obradnom prijatí nevesty do domu muža	34
Chorváthová, Ľubica: Paralely rodinno-rodového kultu v zvykosloví dvoch kysuckých obcí	41
Benža, Mojmír: Znaky svadobného sprievodu vo svetle symboliky	51
Danglová, Oľga: Symboly panenstva v svadobnom obrade na Slovensku	57
Apáthyová-Rusnáková, Zora: Sobáshne ohlášky a ich miesto v obyčajovom systéme na Slovensku	72
Stoličná, Rastislava: K problematike hostín a jedál v svadobnom obrade na Slovensku	77
Podoba, Juraj: Riešenie rezidenčných problémov mladých manželov v tradičnom dedinskom prostredí	89
Botíková, Marta: Svadobný obrad u Slovákov vo Vojvodine	99
Méryová, Margita: K základným znakom palockej svadby na Slovensku	106
Mann, Arne: Základné znaky svadby Cigánov-Rómov na východnom Slovensku	113
Krekovičová, Eva: K vybraným problémom kontextových väzieb piesne vo svadobnom ceremoniáli	123
Popelka, Pavel: Funkcie a charakteristika svatebného písňového repertoáru	135
Leščák, Milan: Svadobné verše a vinše	149
Profantová, Zuzana: Biblické motívy v svadobných rečiach	158
Luther, Daniel: Masky v svadobných obyčajoch	164
DISKUSIA	
Mušinka, Mikuláš: Včleňovanie tradičných folklórnych prvkov do súčasného svadobného obradu	177
Benža, Mojmír: Nevesta či mladucha?	186
MATERIÁLY	
Mjartan, Ján: Posledný medovníkár a voskár v Prievidzi	189

PhDr. Alena Plessingerová CSc. jubiluje (Soňa Švecová)	212
K životnému jubileu PhDr. Jána Botíka CSc. (Peter Slavkovský)	214
Životné jubileum PhDr. Svetozára Švehláka CSc. (Milan Leščák)	218
Za akademikom G. S. Čitajom (Ján Podolák)	222
Prof. Jozef Burszta (1914—1987) (Ján Podolák)	224
Jubilujúca a bilancujúca Matica slovenská (Marta Botíková)	226
Konferencia „K histórii nášho národopisu“ a Valné zhromaždenie Národopisnej spoločnosti československej pri ČSAV (Leo Kužela)	228
Seminár o poľskej etnickej skupine v ČSSR (Andrej Sulitka)	229
Konferencia „Romantizmus a ľudová slovesnosť“ (Hana Hlôšková)	230
Zasadnutie MKKKB, Varna 26.—31. X. 1987 (Peter Slavkovský)	232
VIII. Medzinárodné sympóziu Etnographia Pannonica (Marta Botíková)	234
12. Medzinárodný kongres antropologických vied (Viera Gašpariková)	235

RECENZIE A REFERÁTY

M. Maj, Rola daru w obrzędzie weselnym (Kornélia Jakubiková)	238
Zborník SNM Etnografia 28, 1987 (Peter Slavkovský)	239
Publikácie o zátopovej oblasti Starina (Mikuláš Mušínska)	240
Myjava (Eva Pančuhová)	243
Venkovské mesto 2. (Juraj Podoba)	245
P. Švorc, Podtatranské premeny (Ján Michálek)	246
G. Frák, Baníctvo v Železníku (Jaroslav Čukan)	247
M. Zuberová, Tisícročie módy (Zuzana Štefániková)	249
S. Burlasová, Ľudová pieseň na Horehroní (Eva Krekovičová)	250
Narodni pisni sela Orjabyna (Mikuláš Mušínska)	252
Keď je dobrá klobása... Spomienkové rozprávanie slovenského ľudu (Zora Vanovičová)	253
Z. Profantová, Dúha voďu pije (Milan Petráš)	254
P. Michalides, Výtvarná kultúra výroby (Monika Kardošová)	256
Smích a pláč stredoveku (Zuzana Profantová)	257

Sociálno-kultúrnyj oblik sovetских nacij (Viera Kaľavská)	259
Słownik etnologiczny (Jarmila Paličková-Pátková)	260
Huculščyna (Mikuláš Mušíňka)	261
L. Timaffy, Szigetközi krónika (Jozef Liszka)	263
J. Barabás — N. Gilyén, Magyar népi építészeti (Soňa Švecová)	264
Handwerk in Mittel- und Südosteuropa (Jozef Ušák)	265
J. Kwak, Obyczajowość mieszkanców miast górnośląskich w XVI—XVIII wieku (Katarína Popelková)	267
L. Takács, Határjelek, határjárás a feudális kor végén Magyarországon (Soňa Švecová)	269
Slavianskij folklor (Mikuláš Mušíňka)	270
O. I. Dej, Ukrajinska narodna balada (Mikuláš Mušíňka)	271

СОДЕРЖАНИЕ

СВАДЕБНЫЙ ОБРЯД — ТРАДИЦИИ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Введение (Милан Лешчак)	7
Якубикова, Корнелия: Методологические проблемы изучения свадьбы	10
Коморовски, Ян: Проблематика сравнительного изучения словацкой свадьбы	19
Мозолик, Петер: Гражданский брак в Словакии и его развитие	26
Феглова, Вера: Функции пространства при обрядовом принятии невесты в дом мужа	34
Хорватова, Любица: Параллели семейно-родового культа в обычаях и обрядах двух кисуцких поселков	41
Бенжа, Моймир: Знаки свадебного шествия в свете символики	51
Данглова, Ольга: Символы девственности в свадебном обряде в Словакии	57
Апатиова-Руснакова, Зора: Свадебное оглашение и его место в системе словацких обычаев	72
Столична, Рагислава: Проблематика угощений и блюд свадебного обряда в Словакии	77
Подоба, Юрай: Решение резидентских проблем молодых супругов в традиционной деревенской среде	89
Ботикова, Марта: Свадебный обряд у Словаков в Войводине	99
Мериова, Маргита: Основные знаки палочкой свадьбы в Словакии	106

Мани, Арне: Основные знаки свадьбы цыган-ромов в восточной Словакии	113
Крековичова, Эва: Избранные проблемы контекстуальных связей песни в свадебном церемониале	123
Попелка, Павел: Функция и характеристика свадебного песенного репертуара	135
Лешчак, Милан: Свадебные речи и приговоры	149
Профантова, Зузана: Библиейские мотивы в свадебных речах	158
Лутер, Даниел: Маски в свадебных обычаях	164

ДИСКУССИЯ

Мушинка, Микулаш: Включение традиционных фольклорных элементов в современный свадебный обряд	177
Бенжа, Моймир: Невеста или же сноха?	186

МАТЕРИАЛЫ

Мяртан, Ян: Последний пряничник и воскобой в городе Приевидза	189
---	-----

ОБЗОРЫ

Д-р. Алена Плессингерова, к.и.н. отмечает юбилей (Соња Швецова)	212
Д-р. Ян Ботик к.и.н. — пятьдесят лет (Петер Славковски)	214
К жизненному юбилею Д-ра Светозара Швеглака, к.и.н. (Милан Лешчак)	218
Памяти академика Г. С. Читая (Ян Подолак)	222
Профессор Йосеф Бурста (1914—1987) (Ян Подолак)	224
Матица словацкая юбилеует и подводит биланс (Марта Ботикова)	226
Конференция «К истории нашей этнографии» и Общее собрание Этнографического чехословацкого общества ЧСАН (Лео Кужела)	228
Семинар о польской этнической группе в ЧССР (Андрей Сулитка)	229
Конференция «Романтизм и устное народное творчество» (Хана Глошкова)	230
Заседание МКККБ, Варна 1987 (Петер Славковски)	232
VIII международный симпозиум Этнография Панноника (Марта Ботикова)	234
12 международный конгресс антропологических и этнологических наук (Вера Гашпарикова)	235

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

DIE HOCHZEITSZEREMONIE — TRADITIONEN UND GEGENWART

Einleitung (Milan Leščák)	7
Jakubíková, Kornélia: Methodologische Probleme des Studiums der Hochzeit	10
Komarovský, Ján: Zur Problematik der vergleichenden Studiums der slowakischen Hochzeit	19
Mozolík, Peter: Die Ziviltreuung in der Slowakei und ihre Entwicklung	26
Feglová, Viera: Die Funktion des Raumes bei der zeremoniellen Aufnahme der Braut in das Haus ihres Mannes	34
Chorváthová, Lubica: Parallelen des Familien-Stammeskultes im Brauchtum zweier Gemeinden im Kyšuce-Gebiet	41
Benža, Mojmir: Die Merkmale des Hochzeitszuges im Lichte der Symbolik	51
Danglová, Olga: Symbole der Jungfräulichkeit in der Hochzeitszeremonie in der Slowakei	57
Apáthyová-Rusnáková, Zora: Das Trauungsaufgebot in den slowakischen Hochzeitsbräuchen	72
Stoličná, Rastislava: Die Problematik der Gastmähler und Speisen bei der Hochzeitszeremonie in der Slowakei	77
Podoba, Juraj: Die Lösung der Wohnsitzprobleme junger Eheleute in der traditionellen dörflichen Umwelt	89
Botíková, Marta: Die Hochzeitszeremonie bei den Slowaken in der Wojwodina	99
Méryová, Margita: Die Grundmerkmale der Palóczer Hochzeit	106
Mann, Arne: Die Grundmerkmale der Hochzeit bei den Zigeuner-Romas in der Ostslowakei	113
Krekovičová, Eva: Zu ausgewählten Problemen der Kontextbindungen des Liedes im Hochzeitszeremoniell	123
Popelka, Pavel: Die Funktion und Charakteristik des Liederrepertoires bei der Hochzeit	135
Leščák, Milan: Hochzeitsreden und Hochzeitswünsche	149
Profantová, Zuzana: Biblische Motive in den Hochzeitsreden	158
Luther, Daniel: Die Masken in den Hochzeitsbräuchen	164

Mušinka, Mikuláš: Die Eingliederung der traditionellen volkstümlichen Elemente in der gegenwärtigen Hochzeitszeremonie	177
Benža, Mojmir: Die Schwiegertochter oder die Braut?	186

MATERIALIEN

Mjartan, Ján: Der letzte Lebkuchenbäcker und Wachszieher in der Stadt Prievidza	189
---	-----

RUNDSCHAU

PhDr. Alena Plessingerová, CSc. jubiliert (Soňa Švecová)	212
PhDr. Ján Botík, CSc. fünfzigjährig (Peter Slavkovský)	214
Zum Lebensjubiläum PhDr. Svetozár Švehlák, CSc. (Milan Leščák)	218
G. S. Čitaja ist gestorben (Ján Podolák)	222
Prof. Józef Burszta (1914—1987) (Ján Podolák)	224
Matica slovenská — jubiliert und bilanziert (Marta Botíková)	226
Die Konferenz „Zur Geschichte unserer Volkskunde“ und die Vollversammlung der Ethnographischen Tschechoslowakischen Gesellschaft bei ČSAV (Leo Kužela)	228
Das Seminar über die polnische ethnische Gruppe in der CSSR (Andrej Sulitka)	229
Die Konferenz „Romantismus und die Volkspoesie“ (Hana Hložková)	230
Die Tagung IKKKB in Warna (Peter Slavkovský)	232
Das VIII. internationale Symposium Ethnographia Pannonica (Marta Botíková)	234
Der 12. internationale Kongress der anthropologischen und ethnologischen Wissenschaften (Viera Gašparíková)	235

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

CONTENTS

WEDDING CEREMONY — TRADITIONS AND THE PRESENT DAY

Introduction (Milan Leščák)	7
Jakubíková, Kornélia: To the methodology of the study of wedding	10
Komárovský, Ján: To the problems concerning the comparative study of Slovak wedding	19
Mozolík, Peter: Civil wedding ceremony in Slovakia and its development	26
Feglová, Viera: Function of space in the ceremonial reception of bride in man's house	34
Chorváthová, Lubica: Parallels of the family-lineal cult of customs in two villages of Kysuce	41
Benža, Mojmir: Characteristics of wedding procession in the light of symbols	51
Danglová, Oľga: Symbols of virginity in the wedding ceremony in Slovakia	57
Apáthyová-Rusnáková, Zora: Banns of matrimony and their place in the customs wedding system in Slovakia	72
Stoličná, Rastislava: To the problems of feasts and meals in the wedding ceremony in Slovakia	77
Podoba, Juraj: Solution of residential problems of young couple in the traditional rural environment	89
Botíková, Marta: Wedding ceremony in Slovaks living in Vojvodina	99
Méryová, Margita: To the fundamental features of the Palocian wedding in Slovakia	106
Mann, Arne: Fundamental features of the wedding in Gypsies — Roma in eastern Slovakia	113
Krekovičová, Eva: To chosen problems of the contextual bond of a song in the wedding ceremony	123
Popelka, Pavel: Function and characteristics of the wedding singing repertoire	135
Leščák, Milan: Wedding verses and congratulations	149

Profantová, Zuzana: Biblical motives in wedding speeches	158
Luther, Daniel: Masks in wedding customs	164

DISCUSSION

Mušinka, Mikuláš: Incorporation of the traditional folklore elements in the present-day wedding ceremony	177
Benža, Mojmir: A bride or a young woman?	186

MATERIALS

Mjartan, Ján: The last gingerbread-maker and waxer in Prievidza	189
---	-----

REVIEWS

The anniversary of PhDr. Alena Plesingerová, CSc. (Soňa Švecová)	212
PhDr. Ján Botík, CSc. is fifty years old (Peter Slavkovský)	214
To life anniversary of PhDr. Svetozár Švehlák, CSc. (Milan Leščák)	218
In Memoriam G. S. Chitaya (Ján Podolák)	222
Prof. Jozef Burszta (1914—1987) (Ján Podolák)	224
The anniversary and bilance of Matica Slovenská (Marta Botíková)	226
The Conference called "To the history of our ethnography" and the General Meeting of the Czechoslovak Ethnographic Society at the Czechoslovak Academy of Sciences (Leo Kužela)	228
Seminar on Polish ethnic group in CSSR (Andrej Sulitka)	229
The Conference "Romanticism and folk art" (Hana Hložková)	230
IKKKB Session, Varna October 26—31, 1987 (Peter Slavkovský)	232
VIIIth International Symposium of Ethnographia Pannonica (Marta Botíková)	234
12th International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences (Viera Gašparíková)	235

BOOKREVIEWS AND REPORTS

ZNAKY SVADOBNÉHO SPRIEVODU VO SVETLE SYMBOLIKY

MOJMÍR BENŽA

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Štúdium svadby ako obradovej príležitosti ponúka na riešenie nepreberné množstvo tém a problémov. Otázka znakov svadobného sprievodu ako téma príspevku bola vybraná preto, lebo je pomerne úzka, uzavretá, a tým i vhodná pre pokus podrobiť ju analýze z hľadiska všeobecnej symboliky. Svoju úlohu pri výbere témy zohral tiež dostatok zhromaždeného materiálu v opisoch svadieb z rôznych období i častí Slovenska, ktorý sa nachádza buď v dokumentačných fondoch alebo v publikovaných príspevkoch. Súborne nebola téma doteraz spracovaná. Pre Etnografický atlas Slovenska pripravila K. Jakubíková mapu o znakoch svadobného sprievodu, ale žiaľ len s minimálnym vysvetľujúcim textom.¹ Slovenský materiál uvádza tiež J. Komorovský v knihe *Tradičná svadba u Slovanov*, kde je ale zaradený do celoslovanských súvislostí.² Významovej stránke i funkcii znakov svadobného sprievodu bola doteraz venovaná veľmi malá pozornosť. Vo výskumných materiáloch i v literatúre sa znaky svadobného sprievodu, hoci nie vždy jasne a jednoznačne, dávajú do súvislostí so slobodou, panenstvom a poctivosťou mladuchy. Táto nejednoznačnosť vyvolala myšlienku sledovať tieto znaky cez

prizmu všeobecnej symboliky, najmä predmetov a tvarov.

Príspevok je postavený na údajoch z materiálov k príprave Etnografického atlasu Slovenska, konkrétne otázok č. 66 *Obradné koláče a pečivo* a č. 154 *Svadba*, ktoré sú však nanovo vyhodnotené a spracované. Získaný materiál bol doplnený údajmi z dotazníkovej akcie Matice slovenskej z roku 1942, ktorá bola venovaná výskumu svadby a svadobných obyčají.³ Údaje z dotazníkovej akcie neobsahujú iné alebo nové poznatky o téme oproti materiálu Etnografického atlasu Slovenska. Vzájomne sa len dopĺňujú a spresňujú hranice vyskytujúcich sa jednotlivých druhov znakov svadobného sprievodu. Pri výkladoch symboliky vychádzame z publikácií: *An illustrated encyclopedia of traditional symbols*. Ed. J. C. Cooper, bez roku vydania; *Dictionnaire des symboles*. Ed. Robert Laffont, Paris 1969; *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Zagreb 1985.

Všeobecným znakom svadobného sprievodu je veselosť až bujarosť svadobčanov, obradový či slávnostný odev mladuchy a ženícha, označenie svadobčanov. V minulosti to bolo tiež všeobec-

né ponúkanie koláčmi a nápojmi prizerajúci sa divákovi. Existoval však i iný, špecifický znak svadobného sprievodu v podobe rekvizity, ktorá bola pripravená v rámci predsvadobných príprav len pre túto príležitosť. Bola nesená v sprievode a prípadne hrala úlohu aj v iných častiach svadobného obradu. Na území Slovenska sa v minulosti, do druhej svetovej vojny, vyskytovali ako znak svadobného sprievodu tri predmety: stromček, zástava a koláč. V materiáloch, najmä z tých lokalít, kde tradičný znak svadobného sprievodu zanikol už dávnejšie, sa v tejto funkcii uvádza často družbovská palička, či postavy družbu alebo starejšieho. Väčšia absencia dokladov o výskyte javu je len z okresov Senica, Martin, Dolný Kubín a Banská Bystrica. Inak doklady, s ktorými príspevok narába, pokrývajú pomerne rovnomerne celé ostatné územie Slovenska. V súčasnom období tradičné znaky svadobného sprievodu pretrvávajú len v ojedinelých prípadoch. Vystriedali ich nové znaky v podobe dvojice snubných prsteňov, bábiky v odevu mladuchy alebo svadobnej kytice. Tieto znaky sa pripevňujú na vozidlo vezúce svadobný pár. Ich vznikom a územným rozšírením sa doteraz nik nezaoberal. Nebudú tiež predmetom záujmu tohto príspevku.

Stromček ako znak svadobného sprievodu existoval najmä v západnej časti Šariša, priľahlej východnej časti Spiša a susediacich územiach severného Gemera a Abova. Sústredenejšie sa vyskytoval i vo východnej časti bývalej Trenčianskej župy. V rozptyle existoval tiež na Orave, v Turci, vo Zvolenskej a Tekovskej župe. Najzápadnejší doklad o výskyte svadobného stromčeka je zo Záhoria a okolia Bratislavy.

Popri všeobecnom a najrozšírenejšom názve *stromček* vyskytujú sa tiež názvy spoločné s názvom vianočného stromčeka — na Kysuciach je to *polazník*, v Gemeri *jedliška* a v Above *jezulanok*.

V okolí Zvolena sa stromček nazýva *chvojka*, na Liptove a Spiši *ratolest*. Ojedinele sa na Spiši a Šariši vyskytuje tiež názov *venec*. Na rozhraní výskytu svadobného stromčeka a svadobnej zástavy ako znaku svadobného sprievodu v západnej časti Šariša, v okolí Čičmian a Bánoviec nad Bebravou sa stromček nazýval *zástava*. Prevezal názov paralelného javu tej istej funkcie.

Na prevažnej časti územia výskytu bol stromček pripravený z ihličnatej dreveniny. Najčastejšie sa uvádza smrek, ale tiež jedľa a na východnom Slovensku aj borovica. Poznáme len tri doklady o stromčeku, ktorý bol z listnatého dreva, v Sološnici na Záhorí z krušpánu, v Ďanovej, okr. Martin zo slivky a v Cígelke, okr. Bardejov z brezy. Najčastejšou ozdobou stromčeka boli stuhy a kvety, vo väčšine prípadov papierové. Súčasťou ozdôb bývali tiež jablká, cukrovinky, drobné pečivo a sviečky. V okolí Bardejova sa na stromček uväzovali šatky. V Sološnici sa spomínajú kovové peniaze, v Čičmanoch zástera, ženský pás a koláč. Koláč býval tiež spravidla podstavcom pod stromček, ktorý bol v ňom zapichnutý. Vo svojej pôvodnej funkcii sa stromček niesol v čele svadobného sprievodu, ktorý išiel pre mladuchu alebo ním bol ozdobený povoz, na ktorom sa viezla mladucha. Stromček fungoval ako znak i pri prevoze mladuchinej výbavy. Je to doložené údajmi z Chlebníc na Orave, z Heľpy i Záhorkej Bystrice.

V súvislej oblasti východného Slovenska, t. j. na území bývalej Zemplínskej, Užskej a východnej časti Šarišskej župy bola znakom svadobného sprievodu zástava. Zástava sa vyskytovala tiež na západnom Slovensku, nie však na súvislom území, ale v menších ostrovoch v okolí Malaciek, Trenčína a Nitry. Na celom území výskytu prevládala názov *zástava* alebo na západnom Slovensku názvy *fána* alebo *praporec* v tom istom význame slova. Výnimku tvorilo len Zá-

Svadobný stromček, ktorý nesie „starý svat“ v čele svadobného sprievodu. Omsenie, okr. Trenčín. Fotoarchív SNM Martin

Svadobná zástava v rukách zástavníka, ktorý ju niesol v čele svadobného sprievodu. Šapinec, okr. Svidník. Fotoarchív SNM Martin

horie, kde sa zástava nazývala *palaš*.

Zástavu tvorila žrd, na ktorú bola pripevnená jedna alebo viaceré ozdobné šatky na hlavu. Ich počet a farebnosť boli v každej obci rôzne. Prevládali však pestrofarebné šatky. Na vrchole žrde zástavy bolo spravidla napichnuté jablko, na južnom Spiši namiesto jablka novšie pomaranč. Jablko bolo doplnené halúzkami zimozelene, rozmarínu alebo myrty. Celú výzdobu zástavy dotvárali stužky, príp. kvety. Na Záhorí bola drevená žrd zástavy nahradená skutočnou šablou alebo jej kovovou napodobeninou, na hrote ktorej bolo tiež napichnuté jablko a priviazané šatky a stužky. V okolí Trenčína sa na žrd zástavy používali hrable a v okolí Bardejova praslica.

Zástava sa zhotovovala v dome mladuchy alebo jej svatky, pripravovali ju družice z radov vydatých mladých žien, ktoré patrili do svadobnej družiny mladuchy. Bývalo to v predvečer svadobného dňa, kedy sa vili pierka pre žení-

cha a družbov. O zástavu sa staral a niesol ju samostatný svadobný funkcionár — *zástavník*. Zástava bola v čele svadobného sprievodu, v kostole pri sobášnom akte, i za stolom počas svadobnej hostiny. Z okolia Michaloviec poznáme i paródiu na svadobnú zástavu. Táto bola zhotovená z papiera a niesli ju svadobčania z mladuchinej strany, keď šli na hostinu do ženíchovho domu.

Najrozšírenejším, ale nie najjednoduchším znakom svadobného sprievodu bol koláč. Na tradičnú svadbu sa vždy piekol jeden hlavný obradový koláč. Jeho charakteristickým znakom bola mimoriadna veľkosť. Popri ňom sa piekli i iné koláče, ktoré mu dokonca mohli byť podobné, ale len on jediný zohrával obradnú funkciu — delil sa na konci svadobnej hostiny medzi svadobčanov. To, že sa prenášal alebo prevážal z domu mladuchy do domu ženícha po obrade sobáša spôsobilo, že sa tiež považoval za znak svadobného sprievodu, spolu so stromčekom a zástavou. Vo

funkcii znaku svadobného sprievodu pretrval dokonca i tam, kde ostatné dva znaky už dávno zanikli.

Obradový koláč sa takmer zásadne piekol v dome mladuchy alebo jej krstnej matky. Len niekoľko dokladov z východného i stredného Slovenska hovorí, že sa piekol v dome alebo rodine ženícha. V prvom rade ho piekla matka alebo krstná matka mladuchy. V západnej časti Slovenska ho piekla prizvaná kuchárka, ale tiež zo strany rodiny mladuchy.

Obradná funkcia koláča je vyjadrená i jeho názvom, ktorý je obdobný názvom koláčov, ktoré sa piekli k iným obradným príležitostiam. Na západnom Slovensku dominuje názov *calta*. Na Záhorí a dolnom Ponitří zasa *brána*. Na strednom Slovensku prevláda názov *radostník*, popri ktorom sa objavuje tiež *mrváň*. V južnej časti východného Slovenska je všeobecne rozšírený názov *koláč*, ale vždy doplnený prívlastkom *redový*, *vešelový* či maďarsky *fonyot* (pletený). Na Kysuciach je to *baba* a na Spiši *kuchen*. Najstaršia vrstva názvov sa však nachádza na Žitnom ostrove, Orave a severovýchodnom Slovensku. V prvom prípade je to maďarský názov *lepény* s určením *menyaszony* (mladuchin). Je to vlastne obdoba názvov *osúch* a *pidpalok* z ďalších dvoch menovaných oblastí. Za najstarší názov i formu svadobného koláča považujeme názov *chlieb* a jeho varianty z Oravy i okolia Bardejova a Svidníka. Zo severovýchodného Slovenska pochádzajú tiež názvy *bolec* a *korovaj*, oba staré slovanské názvy. Ešte jeden zaujímavý názov z južného Slovenska obývaného maďarským etnikom *kúcsos kalács* (kľúčový koláč) a z okolia Vranova slovenský názov *dar*.

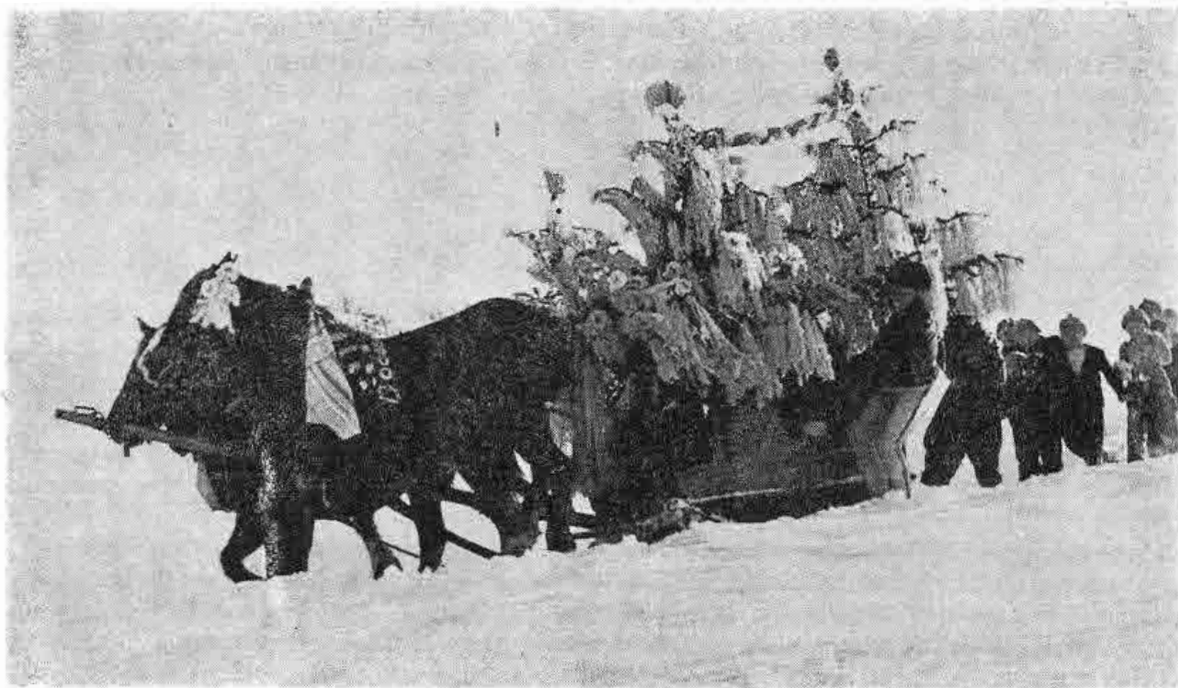
Na celom území Slovenska prevládala okrúhla plná alebo prstencová forma koláča. V pomerne širokej oblasti rozhrania západného a stredného Slovenska a v menšej oblasti západne od Mi-

chaloviec a Trebišova mal koláč obdĺžnikovú formu. Ostatné tvary považujeme za novotvary. V Gemeri sa vyskytoval koláč v podobe špirály a na juhozápadnom Slovensku i v podobe mreže. Povrch koláča mohol byť zdobený nalepenými figúrkami vtáčikov, kvietkov, srdiečok z cesta, príp. papierovými ozdobami. K zaujímavému poznatku sme prišli rozborom základnej výzdoby koláča. Absolútne na celom území prevláda pletenec, či bol koláč okrúhly alebo hranatý. Pletenec bol napodobňovaný i keď bol koláč pečený v hlinenej alebo plechovej forme.

Ak zhrnieme, máme pre našu analýzu z hľadiska všeobecnej symboliky niekoľko predmetov. V prvom rade strom, zástavu a koláč, a potom niekoľko drobnejších predmetov, ktoré ich dopĺňajú: jablko, šatka, zimozelen, rozmarín, myrta. Z tvarov nás budú zaujímať kruh, prstenec, špirála a štvorec.

Strom sa všeobecne považuje za symbol života. Ihličnatý, stálozelený strom, borovica, jedľa alebo smrek je symbolom nesmrteľnosti, životaschopnosti, plodnosti, poctivosti, ale tiež čestnosti, spravodlivosti a silného charakteru. Kónický tvar borovice v sebe skrýva falický symbol mužskej tvorivej sily. Listnatý strom je považovaný za symbol ženského princípu.

Zástava je symbolom víťazstva. K jej konkrétnejšiemu symbolickému obsahu sa však môžeme dostať len cez významy jej častí. Žrd zástavy je vlastne derivát kopie a symbol mužského falického princípu. Ten istý význam ako drevená žrd či kopia má i šabl'a. Šatky znamenajú čistotu a čestnosť. Jablko je symbolom plodnosti a lásky. V Biblii vystupuje ako prostriedok poznania zakázané ovocie. Kresťanstvo chápe jablko i ako symbol zla, pretože vychádza z jeho latinského názvu „malus“, čo znamená i jablko i zlo. Obdobné významy ako jablku sa pripisujú tiež pomaranču a citrónu. Pri pomaranči sa zdôrazňuje

Prevážanie mladuchy do domu ženicha. Terchová, okr. Žilina. Foto K. Ondrejka. Fotoarchív SNM Martin

čistota, česťnosť, ale i plodnosť, pri citróne zasa vernosť a láska. Pri drobnej obradovej zeleni, zimozeleni, rozmaríne a myrte, sa akcentuje stálosť a večnosť.

Chlieb, a v prenesenom význame i koláč, symbolizujú život. Kruh je univerzálny symbol života, večnosti, vesmíru i slnka. Znamená pôvodnú dokonalosť, celosťnosť a neporušenosť. Prstenec vychádza zo symboliky kruhu a znova zdôrazňuje večnosť a kontinuitu. Štvorec a v tom istom zmysle i obdĺžnik je zasa symbolom pozemského života. Špirála symbolizuje mesiac. Je to otvorený a optimistický symbol. Často sa chápe vo význame vulvy. Zložitejšie je to s pletencom, ktorý sa považuje za komplikovaný, pesimistický a uzavretý symbol obsahujúci však v sebe prvok nekonečnosti a kontinuity.

Na prvý, zbežný pohľad by sa mohla zdať analýza symbolických významov kuriózna a nie dosť vedecká. Ak zhrnieme všetky symbolické významy našich troch znakov svadobného sprievodu, nemôžu nám ujsť vzájomné vzťahy i roz-

diely medzi nimi. V prípade stromu a zástavy sa výrazne akcentuje čistota, poctivosť, večnosť lásky a plodnosť, teda žiadúce vlastnosti dievčaťa, ktoré vstupuje do manželstva. V prípade koláča sa jednoznačne kladie dôraz na večnosť života, čo je skôr požiadavkou na vydatú ženu, ktorá má byť tým prostriedkom, pomocou ktorého sa zachová život. Analýza takto svojimi prostriedkami postihuje dve základné funkčné polohy rôznych predmetov, ktoré sú súčasťou svadobného obradu. Nepreferujeme analýzu symbolických významov ako spôsob skúmania obradových javov duchovnej kultúry. Chceli sme však týmto spôsobom aspoň poodhaliť pôvodné významy predmetov, ktoré v skúmanom období vystupujú ako rekvizity alebo znaky svadobného obradu. Ich prvotné významy sa vývojom stratili, zatemnili a boli prekryté prevažne dekoratívnou funkciou. Pripomíname, že obdobný proces premeny sa udial s obradom samotným, ktorý strácajú svoj pôvodný význam stáva sa viac zábavou a hrou.

POZNÁMKY

- 1 JAKUBÍKOVÁ, K.: Rodinné obrady. Et-nografický atlas Slovenska, kap. XII, ma-pa č. 5, s. 72.
- 2 KOMOROVSKÝ, J.: Tradičná svadba u Slovanov. Bratislava 1976, s. 118 a nasl., s. 242 a nasl.
- 3 Oba dokumentačné fondy sú uložené v archíve Národopisného ústavu SAV.

ЗНАКИ СВАДЕБНОГО ШЕСТВИЯ В СВЕТЕ СИМВОЛИКИ

Резюме

Статья посвящена традиционным знакам свадебного шествия в Словакии, и автор сделал попытку объяснить их значение на основании всеобщей символики предметов и форм. Он исходит из материалов, которые были собраны для потребностей Этнографического атласа Словакии и посредством анкеты Матице словацкой в 1942 г. В Словакии в период до второй мировой войны роль знаков свадебного шествия выполняли три предмета: деревце, знамя и пирог. Деревце появлялось преимущественно в северной, средней и местами и в западной Словакии. Знамя — в восточной и частично в западной Словакии. Свадебный

пирог встречался почти на всей территории. У каждого предмета обращается внимание на его название, состав и символический смысл. Автор не предлагает анализ символического смысла как метод для изучения обрядовых явлений духовной культуры. Этим непривычным способом он хочет подойти ближе к первоначальным значениям предметов, которые выступали в роли реквизитов в свадебном обряде, и в конечном итоге приняли декоративный характер. Он отмечает, что аналогичные изменения произошли в общем с обрядом, который потерял свой первоначальный смысл, и становится игрой и увеселением.

DIE MERKMALE DES HOCHZEITSZUGES IM LICHT DER SYMBOLIK

Zusammenfassung

Der Beitrag ist den traditionellen Merkmalen des Hochzeitszuges gewidmet und bildet einen Versuch, ihre Bedeutung durch die allgemeine Symbolik der Gegenstände und Formen zu erklären. Der Autor geht von Materialien aus, die für die Ausarbeitung des Ethnographischen Atlases der Slowakei gesammelt und mittels einer Fragebogenaktion der Matica slovenská im J. 1942 gewonnen wurden. Bis zum zweiten Weltkrieg fungierten in der Slowakei drei Gegenstände als Merkmale des Hochzeitszuges: das Bäumchen, die Fahne und der Hochzeitskuchen. Das Bäumchen war vorwiegend in der Nord- und Mittelslowakei üblich, vereinzelt kam es auch in der Westslowakei vor; die Fahne wurde in der Ost- und zum Teil auch in der Westslowakei verwendet. Der Hochzeitskuchen fungierte als Merkmal

des Hochzeitszuges fast auf dem ganzen Gebiet der Slowakei. Bei jedem dieser Gegenstände beachtet der Autor seine Benennung, seine Zusammensetzung und seine symbolische Bedeutung. Er präferiert allerdings nicht die Analyse der symbolischen Bedeutungen als Verfahren zur Erforschung zeremonieller Phänomene der Geisteskultur. Auf diese ungewöhnliche Weise will er sich den ursprünglichen Bedeutungen der Gegenstände, die als Requisiten der Hochzeitszeremonie fungierten und deren Funktion letzten Endes einen dekorativen Charakter erhielt, wenigstens nähern. Er weist darauf hin, daß ein ähnlicher Prozeß mit einer solchen Zeremonie verlief, die ihre ursprüngliche Bedeutung verlor und zu einem Spiel und zu einer Belustigung wurde.

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 37, 1989, číslo 1—2

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. ZORA VANOVIČOVÁ

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., PhDr. Viera Gašpari-
ková, CSc., doc. PhDr. Emília Horváthová,
CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, CSc.,
PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leš-
čák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek, CSc.,
PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Šte-
fan Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosá-
lová, CSc., prof. Antonín Robek, DrSc.,
PhDr. Peter Slavkovský, CSc., PhDr. Vie-
ra Urbancová, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Leninovo
nám. 12

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národné-
ho povstania, št. p., Martin

Registr. zn. F 7091

Jednotlivé číslo Kčs 40,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijí-
ma PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1989

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой
Академии Наук

Год издания 37, 1989 № 1—2

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Зора
Вановичова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Лени-
ново нам. 12

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 37, 1989, Nr. 1—2. Erscheint vier-
mal im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Zora Vanovičová

Redaktion: 813 64 Bratislava, Leninovo
nám. 12

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 37, 1989, No. 1—2

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Zora Vanovičová

Editor: 813 64 Bratislava, Leninovo nám. 12

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Année 37, 1989, No. 1—2

Parait quatre fois par an. Editions de
VEDA, maison d'édition de l'Académie
slovaque des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Zora Vanovičová

Rédaction: 813 64 Bratislava, Leninovo
nám. 12

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

Index 49 616
Cena Kčs 40,-